

فصلنامه مطالعات سیاسی

سال هشتم، شماره ۳۲، تابستان ۱۳۹۵

صفحات: ۵۲-۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱/۱۷؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۳/۲۲

بررسی عوامل موثر بر احساس انومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ مطالعه موردی: شهروندان استان ایلام

دکتر مهرداد نوابخش* / عزالدین نوریان فر**

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی عوامل موثر بر احساس انومی سیاسی مطالعه موردی، شهروندان استان ایلام بوده و به منظور اجرای پژوهش محقق از روش توصیفی-پیمایشی استفاده نموده است. واحد مطالعه در پژوهش حاضر خانوارهای شهر ایلام (شهروندان ۱۸ سال به بالا شهر ایلام طبق مفاد قانون اساسی کشور) می‌باشند که با مراجعه به این قشر متغیرها و خصایص مورد نظر آنان مورد سنجش و بررسی قرار داده شد. با استفاده از روش نمونه‌گیری کروی کوکران، تعداد نمونه ۴۱۴ مد نظر قرار گرفت. داده‌های تحقیق در شهریور ماه ۱۳۹۴ گردآوری شده است. در این تحقیق با مطالعه آثار دورکیم مدل تئوری برای بررسی عوامل موثر بر احساس انومی سیاسی تدوین شده که عبارتند از: تغییرات شتابان اقتصادی، همبستگی سیاسی، یگانگی دینی، ناعادلانه بودن قواعد، فردگرایی، وسکولاریزم. نتایج تحلیل عاملی، آزمون T و خطای استاندارد نشان می‌دهد که: متغیرهای رشد شتابان اقتصادی، انسجام دینی، در حد متوسط به بالا، متغیرهای ناعادلانه بودن قواعد، فردگرایی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی در حد متوسط و میانه، و متغیر سکولاریزم بسیار پایین تر از حد متوسط بر احساس انومی سیاسی شهروندان تاثیرگذار بودند.

کلید واژه‌ها

انومی سیاسی، احساس غیرعادلانه بودن قواعد، انسجام دینی، فردگرایی، همبستگی سیاسی، تغییرات اقتصادی

*استاد گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

mehrdad_navabakhsh@yahoo.com

**دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

ezedin.norianfar55@gmail.com

مقدمه

رشد سریع جمعیت، دگرگونی ساختار اقتصادی^۱، اجتماعی، سیاسی، بی‌تناسبی عمیق بین توسعه فنی و فرهنگی، به عبارت دیگر، توسعه ناموزون در ایران معاصر موجب شکل‌گیری صور نامنظم و بی‌قاعدگی‌هایی گردیده که پیامد آن رشد نابهنجاری و انحراف در شهرهاست (کلدی و رحمانی، ۱۳۸۵: ۱۹۲). شتاب چنین تحولات و دگرگونی‌ها در کشورهای در حال توسعه به‌طور سرنوشت‌سازی بر شکل‌گیری و تشدید مشکلات اجتماعی افراد جامعه، به خصوص جوانان تأثیر گذاشته است. در این میان، آنومی به عنوان یک معضل و مشکل اجتماعی نیز ناشی از شرایطی است که بخشی از آن به دگرگونی‌های شتابان و بخش دیگر به نابسامانی موجود در جامعه مربوط است. شهرها و کلان‌شهرها با قرار گرفتن در مسیر رشد و تحولات شتابان جهانی شدن^۲ از یک سو و رخداد‌های مهم اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و تغییرات ساختاری ناشی از آن در دهه‌های اخیر از سوی دیگر بستر و زمینه مناسبی برای وضعیت بحرانی و آنومیک بوده است. دگرگونی‌های پدید آمده در چند دهه اخیر به نحو چشم‌گیری بر فرم‌اسیون و تشدید مشکلات اجتماعی افراد جامعه تأثیرگذار بوده است. که امروزه در جامعه مشاهده و ملموس می‌شود. از جمله مشکلات اجتماعی و سیاسی، بی‌اعتمادی^۳ و سردرگمی، گسستگی پیوندهای اجتماعی، عدم جذب جوانان در بدنه اجتماع، عدم مشارکت و انزوای اجتماعی می‌باشد. به سخن دیگر، جامعه انسانی براساس نظم اجتماعی و بواسطه هنجارهای اجتماعی اداره می‌شود. هنجارهای اجتماعی الگوها و شیوه‌های تعیین‌کننده رفتار، واکنش متقابل میان انسان‌ها هستند که پیروی از آن‌ها موجب تعادل و نظم در جامعه می‌شود. چنانچه هنجارها قدرت تنظیم‌کنندگی^۴ خود را بر رفتار افراد جامعه از دست داده و افراد نسبت به هنجارهای موجود بی‌تفاوت باشند جامعه دچار وضعیتی آنومیک می‌شود (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۲۱۱).

امروز کشورهای در حال توسعه به عبارتی، در حال گذار (گذار از یک جامعه سنتی به مدرن) هستند و با بحران‌های شدید سیاسی، اقتصادی و اجتماعی روبرو می‌باشند، با این مفهوم قابل تبیین است. به نظر ما توسعه، صنعت و پیشرفت اجتماعی، هنجارها و ارزش‌های سنتی

1. Economic Structure
2. Globalization
3. Untrust
4. Power Regulators

_____ بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

تعمیم یافته و مورد قبول عمومی را سست و بی‌بنیاد و بی‌اساس^۱ می‌سازد و در پی آن آنومی اتفاق می‌افتد (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۲۲۵).

زمانی که اعتماد و تعهدات متقابل نادیده گرفته شود افراد از هیچ قاعده و قانونی تبعیت نمی‌کنند و ستیز و کشمکش سراسر جامعه را فرا می‌گیرد. از نظر «رابرت مرتون»^۲ در شرایط آنومیک قوانین و مقررات تعمیم یافته و مورد قبول جامعه از سوی افراد مورد تعدی و تعرض قرار می‌گیرند و نقض می‌شوند و دیگر نمی‌توان بر اساس هنجارهای معمول پیش‌بینی کرد که افراد چگونه رفتار خواهند کرد. تبعیت از مقررات موجود صرفاً به خاطر منافع شخصی^۳ و ترس از تنبیه امکان‌پذیر می‌شود (چلپی، ۱۳۷۵: ۱۸).

آنومی در کشورهای در حال توسعه همچون ایران، هم به «اقتدار منبع هنجارها» و هم به «تعارض هنجارهای مشروع» که فشارهای متعارض بر فرد وارد می‌سازد مربوط می‌شود (اشرفی، ۱۳۸۵: ۷۱). بحران‌های مختلف در دوره‌های متمادی بخصوص در دولت‌های مختلف در کشور نشان می‌دهند که در بین وقایع پیش آمده نشانه‌های (رگه‌های) آنومی خودنمایی و بازی می‌کنند. برای مثال: می‌توان به حملات به تجمعات قانونی توسط گروه‌های فشار، حمله به دفاتر و نشریات و مطبوعات، قتل‌های زنجیره‌ای برخی از نویسندگان، توسل به شیوه‌های خشونت‌آمیز^۴، برگزاری دادگاه مطبوعات بدون حضور هیأت منصفه، سرکوب^۵ خشونت‌آمیز جنبش دانشجویی (واقعه کوی دانشگاه) برخورد تعارض‌آمیز نیروهای انتظامی با تجمعات قانونی و غیرقانونی، عدم رسیدگی سریع به وضعیت بازداشت شدگان سیاسی برخلاف تصریح قانون اساسی اشاره دارد (رجب‌زاده، ۱۳۸۲: ۱۹). به بیان دیگر، آنومی سیاسی همزمان به کلیه‌ی عوامل سیاسی در سطوح مختلف باز می‌گردد. برگزاری اجتماعات و راهپیمایی‌ها و متینگ‌های به رغم عدم مجوز قانونی، درج مطالبی در روزنامه‌ها و جراید که مخالف صریح با برخی از مبانی قانون اساسی یا دیگر قوانین کشور دارد. التزام گزینشی^۶ به برخی از اصول قانون اساسی از جمله مواردی است که می‌توان به‌عنوان مصادیق «عدم التزام»^۷ این عاملان و بازیگران سیاسی

1. Unfounded
2. Robert K. Merton
3. Personal Interests
4. Violent
5. Repression
6. Selective Engagement
7. Deregulation

و اجتماعی یاد کرد اما به نظر می‌رسد این عدم التزام و این تعارض‌ها در شرایط کنونی تشدید شده است (کوثری، ۱۳۸۲: ۲۶).

۱. ضرورت بحث بررسی آنومی سیاسی در استان ایلام

آنومی سیاسی در اجتماعات، موقعیت‌های خاص فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و سیاسی دارای سطوح مختلفی می‌باشد، با توجه به دامنه بالای قومیت‌ها، فرهنگ‌ها و شرایط و موقعیت‌های مختلف اقتصادی و سیاسی در استان‌های مختلف کشور، تمرکز این پژوهش بر روی استان ایلام و نیز گروه‌های سنی مشخص می‌باشد.

شرایط حساس سیاسی و اجتماعی و اقتصادی استان ایلام امروز ضروری می‌سازد که به آنومی اجتماعی به‌طور (عام) و آنومی سیاسی که یکی از مهمترین انواع آنومی می‌باشد به‌طور (خاص) توجه شود. به‌دلایل تاریخی با توجه به تأثیرگذاری میکرو سیستم سیاست بر دیگر میکرو سیستم‌های اجتماعی این ضرورت و اهمیت تحقیق را مضاعفاً دوچندان می‌سازد. سرعت تغییرات سیاسی و اجتماعی به‌عنوان یک متغیرهای تشدید کننده و کاتالیزور پدیده آنومی محسوب می‌شوند. در این زمینه رویکرد جدیدی که این مساله را به صورت جدید در ایلام توجیه می‌کند تلفیق هرمنوتیک انتقادی است براساس این رویکرد ما معتقدیم که تحولات ساختاری در حوزه نهاد اقتصادی (مدرنیزاسیون) از چند دهه پیش، در ایلام، چهره فرماسیون اقتصادی- اجتماعی و سیاسی پیشین را متحول نموده و به تبع این وضع، پارادایم فرهنگی متصل به آن (بخش نرم افزاری) را متاثر نمود و زمینه گذار (عبور) از سنت را هموار نمود (دورکیم، به نقل از روزنبرگ و کوزر: ۱۹۷۶ : ۴۴۷). چون تحقیق ما درباره آنومی سیاسی است دیگر فرصت بیان انواع آنومی نداریم. لذا، از سال ۱۳۵۰ به بعد، به دنبال افزایش قیمت نفت و تحول در زیر ساخت‌های مادی جامعه، ایلام با سرعت سرسام‌آوری گسترش یافت و بر مبنای تقسیم‌بندی کشوری، از فرمانداری کل به استانداری تبدیل شد و سیل بودجه و امکانات به سوی آن روان شد. ساختمان سازی، گسترش راه‌های ارتباطی، ارتقای استانداردهای آموزشی و اقتصادی و تحرک اجتماعی و سیاسی... از جمله پیامد این وضع بود. این اقدامات دگرگونی‌هایی در فرماسیون فرهنگی و اقتصادی و به تبع آن سیاسی در جامعه ایلام ایجاد کرد. براساس گزارش‌هایی که از میزان خودکشی در ایلام اعلان شده، نرخ خودکشی در ایلام به ازای هریلیون نفر ۷۵ نفر می‌باشد که بی‌سابقه ترین نرخ در طول سیصد سال گذشته در جهان

_____ بررسی عوامل موثر بر احساس انومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

است. در کنار این آسیب، اعتیاد، افسردگی، سرقت، گدایی، مواد مخدر، معاملات غیرقانونی اقتصادی در حال افزایش است. از این رو نرخ آسیب‌های اجتماعی در استان سیر صعودی داشته است، از سوی دیگر رشد شتابان اقتصادی در دهه‌های اخیر به ویژه از سال ۱۳۵۰ تاکنون در ایلام باعث گردیده که موقعیت‌های اجتماعی افراد دگرگون شود. این امر بواسطه رقابتی است که ساختار و شرایط جامعه بر افراد تحمیل نموده است در فرایندین رقابت، چون توان و استعداد‌های افراد متفاوت است دستیابی به پایگاه‌ها و موقعیت‌ها برابر نمی‌باشد. در نتیجه عده‌ای معدود در این مسابقه از دیگران پیشی می‌گیرند و عده‌ای دیگر در این قاعده بازی، باز می‌مانند که قاعده‌مند نیست. چنین پدیده‌ای به «فرد گرایی خودخواهانه»^۱ می‌انجامد. در چنین حالتی افراد صرفاً در پی کسب منافع فردی خویش‌اند خواه این کنش به سود فرد باشد یا جامعه. از سوی دیگر، چون مناسبات اقتصادی و اجتماعی در جامعه، هنجارمند نشده و سازوکارهای نوینی را تجربه نکرده، بی‌هنجاری (آنومی) و اختلال هنجاری، تعارض هنجاری^۲ در روابط اجتماعی پدید می‌آید به‌عنوان نمونه و مصداق می‌توان از معاملات غیرقانونی در سال‌های اخیر، و اقدامات سود انگارانه‌ی و بی‌قاعده افرادی به آن سوی مرز یعنی، خاک عراق نمودند. اختلاس میلیونی در پالایشگاه نفت و گاز ایلام، کلاهبرداری، راهزنی، سرقت و غیره، این امر مؤید «فردگرایی خودخواهانه» است. از لحاظ سیاسی حوادث و اتفاقات سال‌های اخیر (طی مصاحبه‌ای که با مردم داشتیم) از جمله: انفجار در کنار یکی از زندان‌های ایلام، اسید پاشی‌های وحشتناک، ماجرای ابطال آرای یکی از نمایندگان مجلس وقت در سال ۱۳۹۰، خرید آرا به صورت نقدی و جنسی و فامیلی بدون در نظر گرفتن شاخص‌های مریتوکراسی، قتل و کشتار چند شهروند (جوان) بر سر آرای یکی از نمایندگان مجلس وقت در سال ۱۳۸۹ و به مداخله کشاندن نیروی انتظامی و فرمانداری، خویشاوند بازی، قبیله گرایی، نبود هنجار و قواعد، و احساساتی برخورد کردن بدون توجه به استانداردهای لازم، عدم عقلانیت در انتخابات و به آتش کشیدن ستاد انتخابات رقبا و..... موارد بالا نشان می‌دهند که آنومی سیاسی در ایلام وجود دارد.

اکنون ما می‌خواهیم بدانیم آیا ایلام جامعه‌ای آنومیک است، در صورت وجود آنومی سیاسی چگونه می‌توانیم آن را تبیین کنیم. اعتقاد ما براین است که چنین پدیده‌ای در ایلام وجود دارد

-
1. Selfish Individualism
  2. Normative Conflict

براساس ملاحظات نظری می‌توان گفت؛ آنومی در جامعه‌ای وجود دارد که دارای شرایطی باشد؛ در حال گذر بوده و شهرنشینی در آن در حال گسترش باشد، شهرنشینان در معرض تحرک اجتماعی فزاینده^۱ بوده و رشد اقتصادی را تجربه کرده باشند. نرخ آسیب‌های اجتماعی بالا باشد، مهاجرت‌های روستایی آهنگی شتابان داشته باشند، جامعه دچار بیگانگی سیاسی، بی‌تفاوتی اجتماعی و فرهنگی باشند، رفتار افراد خودخواهانه باشد، نشاط و امید به زندگی جای خود را به افسردگی، نارضایتی و ناخرسندی بدهد، بین نسل‌ها، تعارض و شکاف ارزشی و هنجاری^۲ باشد. با توجه به (گفتگو و مصاحبه‌ای که ما با اقشار مختلف) داشتیم، مولفه‌های بالا نشان می‌دهند که استان ایلام مبتلا به سندورم آنومی است. از مشخصات جامعه در حال گذار افزایش نرخ شهرنشینی، صنعتی شدن، نوآوری و تغییرات اجتماعی..... می‌باشد. این تحول زیستی در ایلام صرفاً جغرافیایی نبوده، بلکه همزمان دگرگونی‌هایی را در ساختار سیاسی، معیشتی، فرهنگی..... به همراه خواهد داشت. (قاسمی، ۱۳۸۲: ۱۳-۱۲).

۲. مبانی نظری پژوهش

آنومی از کلمه «آنومیای» مشتق شده که با ارجاع دادن به صفت «آنوموس» به معنی بی‌قانونی آمده است. در چنین برداشتی «نوموس» یعنی قانون نوشتاری و آنوموس یعنی بی‌قانونی (قاسمی، ۱۳۸۶: ۶؛ آلن و آنوین^۳، ۱۹۸۷: ۱۵-۱۴). به اعتقاد آستوالد: نوموس، هنجار (Norme) است هم از نظر توصیفی و هم از نظر نقطه نظر چشم‌اندازی که فرا می‌نهد (استوالد، ۱۹۵۶: ۲۲-۲۱ به نقل از آلن و آنوین). در دوران نوزایی (رنسانس) واژه «آناملوس» در ممالک انگوساکسون به هر وضعیت بی‌قانونی^۴ یا (بدون قاعده)، اطلاق شده است (همان، ۶۷-۶۶). بنابراین با فرارسیدن قرون وسطی این واژه متحول شد و سپس از آن به مدت چند قرن به یک هدف به کار رفت، اما در قرن هفدهم، نوافلاطونیان، مفهوم آنومی را در جنبه مذهبی به کار بردند و به تدریج در قرن نوزدهم، فلاسفه اجتماعی فرانسه، بدین مفهوم جنبه اخلاقی دادند (همان، ۸۷-۸۶). از قرن نوزدهم به بعد جامعه‌شناسان آن را به کار بردند و تا کنون در ادبیات معاصر بر مبنای سه انگاره (رویکرد) اساسی جهت گیری شده است که عبارتند از:

1. Increasing Social Mobility
2. Gap values and Norms
3. Allen and Unwin
4. Illegal

بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

۱- تئوری جامعه‌شناسی - روانشناختی حوزه آمریکا؛ ۲- رویکردی که مستقلاً مبنی بر دلالت‌های ارزشی از آنومی جدید است؛ ۳- اظهار نظرهایی راجع به نظریات معاصر از آنومی جدید. در مورد اول نقش رابرت مرتون (۱۹۷۰) حایز اهمیت است زیرا او در زمینه ساختن تئوری آنومی - که در اثر معروفش «ساختار اجتماعی و آنومی» منعکس گردیده - سهم به سزایی دارد (روس‌کو^۱، ۱۹۶۰: ۲۶۷، به نقل از قاسمی، ۱۳۸۲: ۶-۷). کار مرتون در این زمینه ترکیبی از نظریات «تالکوت پارسونز» و «التون مایو» است که متأثر از دورکیم (۱۹۸۷) بودند: در این زمینه «زیمن» از سه معنای مرتبط با آنومی نام می‌برد که عبارتند از: ۱- بی‌معنایی^۲ و آن زمانی است که شخص نمی‌داند به چه چیزی اعتقاد داشته باشد یعنی حداقل معیارهای فردی برای تصمیم‌گیری مشخص فراهم نیست. به اعتقاد «کارل مانهایم» علت این امر افزایش عقلانیت کارکردی با تاکید بر تخصص و تولید است (همان، ۸-۷). ۲- انزوا این مفهوم بیشتر در توصیف نقش روشننگری به کار رفته شده است، که در این وضعیت روشننگران از معیارهای فرهنگ عامه جدا می‌شوند (همان، ۸). ۳- از خود غریبگی^۳: زمانی این وضعیت پیش می‌آید که شخص خود را بیگانه احساس کرده و نسبت به خود غریبه می‌شود (روزنبرگ و کوزر: ۱۳۷۸: ۴۱۵، به نقل از قاسمی، ۱۳۸۲). بنا بر این، آنومی یا (بی‌هنجاری/ بی‌قانونی) در یک جامعه نشان‌دهنده وجود بحران و سرگردانی در میان مردم می‌باشد.

بسیاری از مطالعات جامعه‌شناسی (هریس، ۲۰۰۲؛ وکانسی، ۲۰۰۵: ۷-۱۱) نشان دادند که هنگامی که یک آنارشیسم (هرج و مرج طلبی) اجتماعی به وجود می‌آید سطح آدمکشی^۴ افزایش می‌یابد و یک حس بیگانگی با جامعه به افراد دست می‌دهد و موجب آنومی در جامعه می‌شود. (ریرا، ۲۰۱۲: ۲۷). «مسر و روسنفیلد» (۲۰۰۰) ادعان داشته‌اند که بحث تفاوت در میان ملل مختلف در بحث جرم و جنایت پیشینه‌ای معادل پیدایش جرم دارد. ارزیابی کمی این تفاوت‌ها با آمار اخلاقی قرن نوزدهم آغاز شد. مارکس هم به اطلاعات ملی جرم و جنایت در دوره نظام سرمایه‌داری (کاپیتال) اشاره دارد (استیون، ۲۰۰۰: ۲۱). در دهه‌های اخیر یک مؤلفه خاص از علاقه و بررسی ما تأخر وجود دارد. همچنین تفاوت‌هایی در ادبیات این بحث

1. Roscoe.C.H
2. Meaning lessness
3. Alienation
4. Homocide

وجود دارد. یک یافته خاص که با پایداری قابل قبولی همراه است این است که نسبت‌های بالای آدم‌کشی به سطوح نابرابری و ناعدالتی^۱ در توزیع درآمدها بازمی‌گردند (استیون ۲۰۰۰: ۲۳). در واقع براساس نظریه‌ی دورکیم، واقعیت‌های اجتماعی، موضوع جامعه‌شناسی هستند. واقعیات اجتماعی^۲ باید مستقل از موارد بیولوژیکی و روانشناسی مورد مطالعه قرار گیرند. واقعیات اجتماعی می‌توانند به‌عنوان الگوهای رفتاری تعریف شوند که قادر به بررسی قدرت افراد هستند. آن‌ها هدایت و کنترل افراد در شکل‌گیری نورم‌ها را بر عهده دارند (فرانک، ۲۰۰۵: ۱۲).

مؤلفه کلاسیک جامعه‌شناسی در بحث آنومی یک ابزار مفهومی برای درک رابطه بین ساختار اجتماعی- فرهنگی و رفتار منحرف است. مرکزیت نسخه‌های متفاوت نظریه آنومی این فرضیه است که انسان‌ها موجود است نورم‌گرایی هستند. مردم براساس تعاریف مشترک و سنت‌های مشترک کار می‌کنند. برای یک توسعه‌ی بزرگتر در زندگی اجتماعی، افراد و احساس خاصی وجود دارند که اخلاق را می‌سازند (گونار، ۲۰۰۲: ۶). اما دیدگاه‌های آنومی یک شکل واحد از نظریه نمی‌باشند. هرچند که دورکیم معمولاً سنت اجتماعی نظریه آنومی را بررسی می‌کند اما مؤلفه او در مورد آنومی در جامعه‌شناسی آمریکایی به خوبی تغییر می‌کند. (گونار، ۲۰۰۵: ۹-۸). درک دورکیم از آنومی ناشی از دغدغه و نگرانی او در مورد جهت‌گیری‌های اساسی مدرن و جامعه صنعتی بود. دورکیم بحث می‌کند که ویژگی‌های خاص جوامع صنعتی مخصوصاً در بحث فعالیت‌های اقتصادی یک مؤلفه منظم است. مؤلفه اجتماعی کلاسیک آنومی یک ابزار مفهومی برای درک رابطه بین ساختار اجتماعی- فرهنگی و رفتار منحرفانه است. مرکزیت نسخه‌های مختلف نظریه‌های آنومی با این پیش‌فرض همراه است که انسان‌ها موجود استاندارد هستند (گونار ۲۰۰۲: ۲۱). اخیراً، «نیکوس پاساس» اشاره دارد که تفاوت بین نظریان آنومی و مرتون تفاوت محیط‌های اجتماعی را نشان می‌دهند. بنابراین دورکیم بی‌ریشه بودن رشد صنعتی را نشان می‌دهد.

مرتون در مقابل این نیروها را بعد از رسمی‌سازی بررسی می‌کند (گونار، ۲۰۰۲: ۲۱). تاکنون تمرکز بر این بوده است که چگونه نظریه رسمی آنومی فراتر از نظریات مرتون بوده است (گونار، ۲۰۰۲: ۲۳). مرتون بر روی تفاوت‌های بین اخلاق اهداف جهانی ساختارهای

1. Injustice
2. Social Fact

_____ بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

فرصت‌های نابرابر تمرکز کرده است. در این دیدگاه، ساختار اجتماعی یک الگوی اجتماعی از روابط انسانی است. این به توزیع مؤلفه‌های اجتماعی-اقتصادی اشاره دارد. در مقابل «مسئور و روزنفلد» بر روی ساختار اجتماعی به‌عنوان تعادل بین ادارات جامعه متمرکز شده‌اند. با توجه به روش «پارونیان»، این محققین ساختارهای اجتماعی را به‌عنوان الگوهای پایدار روابط بین مردم مفهوم‌سازی نمی‌کنند اما روابط ساختاری بین الگوهای پایدار هم وجود دارند. با توجه به این موارد، این دو نظریه بر روی ساختار اجتماعی در یک حالت اجتماعی متمرکز شده‌اند و ساختار اجتماعی یک درک عمده دارد که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. چگونگی درک ساختار اجتماعی یک مؤلفه‌ی مهم برای توضیح هر نظریه است. (گونار، ۲۰۰۵: ۲۰). در نظریه اداری، آنومی پروسه‌هایی طبقه‌بندی می‌شوند که براساس آن‌ها مرتون سطوح فرهنگی را شناسایی می‌کند. «مسئور و روزنفلد» دیدگاه مرتون در مورد نقش توزیع ناعادلانه از شرایط در تغییر آنومی به جرم و آدمکشی نادیده می‌گیرند. بنابراین نظریه «اداری-آنومی» ادعا دارد که در سطح فردی، اخلاق آنومی یک شرط کافی برای فشار آنومی است. همانطور که در بالا مشاهده کردیم، این مؤلفه از آنومی با توجه به مؤلفه‌ی دورکیم از خودکشی در آنومی بسیار مهم است. نقطه‌ی اوج این روش از بنابراین، این مؤلفه از آنومی بسیار مهم است (دورکیم، ۱۹۵۷). اخیراً «نیکوس پاساس» اشاره داشته است که تفاوت‌های بین نظریه‌های آنومی دورکیم و مرتون محیط‌های اجتماعی متفاوتی از این محققین را نشان می‌دهد. بنابراین دورکیم بی‌ریشه بودن سریع صنعتی در جامعه فرانسه را در طول چرخش قرن نشان می‌دهد و می‌بیند که نیروها به‌عنوان منبع اصلی آنومی مدنظر هستند. او بحث می‌کند که رشد سریع صنعتی با رشد اندک اخلاق همراه بوده است و آنومی‌های بی‌نهایتی را تداعی می‌کند. در مقابل، مرتون، این نیروها را بعد از رسمی شدن معرفی می‌کند. در نتیجه او آن‌ها را به‌عنوان مؤلفه‌های نرمال بررسی می‌کند که بر روی چگونگی مشاهده‌ی فرهنگ و به‌عنوان منبع پایدار آنومی تمرکز کرده‌اند (گونار، ۲۰۱۳: ۲۵).

ارکان و اجزای آنومی سیاسی مطرح در این پژوهش متشکل از برابری دیدگاه‌های نظری پژوهش عبارتند از:

۱-۲. وحدت و انسجام سیاسی

همبستگی و پاره پاره‌گی در نظم اجتماعی این خود امری طبیعی است که در جامعه‌ای راکد، نسل‌ها تفاوت زیادی با یکدیگر نداشته و نسل‌های جدید با تفاوت بسیار اندک رفتار اجدادشان را دنبال خواهند کرد و در جامعه‌ای که شاهد رشد است نسل نوین به شکلی متفاوت از نسل گذشته خود زندگی کند. جامعه اول مسلماً یک جامعه بدون انقطاع است ولی نمی‌توانیم از چشم انداز گفتمان فعلی کلیه جوامعی را که در حالت کامل هستند، بریده تشریح و تبیین کنیم (مارکز، ۱۹۷۴: ۳۳۱). در جامعه ایستا و بدون تحرک، نسل قدیم موفق می‌شود به وسیله فرایند جامعه پذیری ارزش‌ها، هنجارها و نمادها را بدون تغییر محسوس به نسل جدید انتقال دهند. در جوامع کانونی شاهد دو گونه تجربه هستیم: ۱- در کشورهای کاملاً توسعه یافته (برنامه ریز) تحولات درون زا بوده و نسل جدید ابتدا دستمایه نسل گذشته را گرفته و در مرحله بعد ماحصل خود را به آن اضافه کرده و به اصطلاح تغییرات کاملاً درونی شده می‌شود و به دنبال این فرایند نهادها تغییر می‌کنند؛ ۲- در جوامع پیرامونی یا کشورهای جهان سوم (برنامه پذیر) وضع به گونه دیگری است. نسل گذشته بخشی از نسل جدید را با خود همراه ساخته و با تغییرات اندک قالب‌های فکری و رفتاری خود را به آن منتقل می‌کند ولی بخش دیگری از نسل جدید که با توجه به قدمت تحولات وسعت آن متفاوت است از پذیرش امتناع می‌کند. «نسل قدیم» برای همراه ساختن نسل نوین از دکترین‌های مختلفی که در اختیار دارد استفاده کرده و در این راستا نهادهای اجتماعی را بسیج می‌نماید. نهادهای مذکور از لحظه تولد تا مرگ نسل جدید را همراهی می‌کنند. مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: ۱- خانواده، ۲- گروه همسالان، ۳- نهادهای آموزشی، ۴- رسانه‌های جمعی، ۵- حکومت، ۶- سازمان‌های اقتصادی و کاری در یک فرآیند طبیعی از تحولات اجتماعی جامعه‌پذیری یک فرآیند زنجیره‌ای بوده و فرد تازه متولد شده در یک خط تولیدی غیر گسسته، ساخته و پرداخته شده و برای بر عهده گرفتن نقش‌هایی که جامعه از او انتظار دارد آماده می‌شود (دورکیم، ۱۳۶۹: ۳۹۲). هر کدام از نهادهای مذکور بخشی از کار را بر عهده می‌گیرند و در یک کلیت، هویت فرد را می‌سازند. مثلاً خانواده با همکاری رادیو و تلویزیون و مدرسه و در سازگاری با یکدیگر ارزش‌ها و هنجارها را به کودک انتقال می‌دهند.

بررسی عوامل موثر بر احساس انومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

۲-۲. مذهب، فردگرایی دینی و سکولاریزاسیون

سکولاریسم عقیده‌ای است، مبنی بر جدا شدن نهادهای حکومت و کسانی که بر مسند دولت می‌نشینند، از نهادهای مذهبی و مقام‌های مذهبی. این تفکر به صورت کلی ریشه در عصر روشنگری در اروپا دارد. مفاهیمی مانند جدایی دین از سیاست، جدایی کلیسا و حکومت در آمریکا، و لائیسیته در فرانسه بر پایه سکولاریسم بنا شده‌اند. اهداف و استدلال‌ها برای قبول سکولاریسم بسیار گسترده‌اند. در لائیسیته اروپایی بحث گردیده که سکولاریسم یک جنبش به سوی مدرنیته و دور شدن از ارزش‌های دینی است. برخی استدلال می‌کنند که سکولاریسم در آمریکا بیشتر به حفظ دین از حکومت پرداخته و در زمینه اجتماعی کم‌کار تر بوده است (توسلی، ۱۳۸۶: ۲۲۵-۲۲۶). امروزه وقتی از سکولاریسم به عنوان یک آموزه (دکترین) سخن می‌گویند، معمولاً مقصود هر فلسفه‌ای است که اخلاق را بدون ارجاع به جزمیات (دگم‌های) دینی بنا می‌کند و در پی ارتقای علوم و فنون بشری است. موافقین سکولاریسم بر این باورند که گرایش به سمت سکولاریسم و به دنبال آن دوری از دین در دولت‌های سکولار، نتیجه اجتناب‌ناپذیر عصر روشنگری است، که در آن گرایش عمومی جامعه به سوی علم و خرد سوق پیدا کرد و از دین دورتر شد. از طرف دیگر، مخالفین سکولاریسم با این باورند که یک دولت سکولار، خود مشکلات زیادی را معرفی می‌کند، بدون آنکه بتواند راه حلی برای مشکلات اصلی، مانند آزادی عقاید فردی و مذهبی ارائه دهد.

۲-۳. یگانگی دینی و بی‌هنجاری

دولت در جوامع مدرن آنچنان بیش از آن مجرد و از فرد دور و در بند مقتدرانه محض خویش است که بتواند زمینه لازم برای یکپارچه شدن فرد و اجتماع را فراهم کند و بالاخره مذهب نیز قادر نیست با حذف علل عمیق بشر به نابسامانی و نابهنجاری پایان دهد، چون گرچه تا حدودی تصفیه می‌شود ولی نقش اجبار اجتماعی خویش را از دست می‌دهند ادیان از فرد می‌خواهند که از شهوات خویش بگذرند ولی قادر به تعیین تکلیف یا [قواعد] که انسان در زندگی غیر دینی اش باید از آن تبعیت کند، نیستند و لذا در چنین شرایط بحرانی دورکیم، نوعی انضباط (دیسپلین) گروهی را می‌جوید که می‌بایست در حکم اندام، یکپارچگی مجدد فرد در گروه باشد و باید افراد رضایت دهند که امیال و شهوات سیری ناپذیر خود را کاهش دهند و نسبت به فرامین و قواعدی که هدف‌های ممکن و وسایل مشروع برای رسیدن به آن‌ها

را تعیین می‌کند، مطیع باشند پس تنها گروه اجتماعی قادر به تسهیل جذب افراد در اجتماع گروه‌های حرفه‌ای و یا به قول خود دورکیم گروه صنفی است (نوابخش، ۱۳۸۶: ۱۴۰).

۲-۴. سکولاریزاسیون و بی‌هنجاری

دومین عنصری که دورکیم (کوثری، ۱۳۸۱: ۱۵۱). در تحلیل رابطه دین و آنومی به آن توجه دارد، رابطه سکولاریزاسیون و آنومی است. در این قسمت بینش دورکیم در این مورد بحث قرار می‌دهیم. نخست باید گفت که دورکیم با این اندیشه رایج که (بررسی آزاد)^۱ یا رشد علوم طبیعی (تجربی) سبب ضعف باورهای دینی شده، کاملاً مخالف است. زیرا به نظر دورکیم جای علت و معلول در این برداشت عوض شده است؛ ضعف باورهای دینی سبب پیدایش بررسی آزاد و رشد فلسفه و علوم تجربی شده است، نه بر عکس. دورکیم دو نوع تحلیل از دین و رابطه‌ی آن با آنومی ارائه داده است: ۱- تحلیل انسجامی؛ ۲- تحلیل انتظامی. تحلیل انتظامی دین هنگامی است که از روابط اخلاق و دین، به‌عنوان مهمترین پشتوانه اخلاق، یا دین و آنومی یاد می‌کند. در این تحلیل، در اثر تقسیم کار اخلاق دینی تضعیف شده است و دارد آرام آرام جای خود را به اخلاق غیردینی (سکولار) می‌دهد که دورکیم از آن با عنوان «کیش فرد» یاد می‌کند. از دیدگاه دورکیم درست در این دوران گذر از اخلاق دینی به اخلاقی غیردینی یا کیش فرد است که آنومی پدید می‌آید. زیرا اخلاق دینی دارد تضعیف می‌شود و اخلاق جدید (غیردینی) یا کیش فرد نیز هنوز کاملاً استقرار نیافته است. بنابراین، نوعی ضعف اخلاقی^۲ وجود دارد که از نظر دورکیم منشأ آنومی است. در بحث سکولاریزاسیون و آنومی به این جنبه از تحلیل دین توسط دورکیم پرداخته شده است.

۲-۵. فردگرایی خودخواهانه و بی‌هنجاری

دورکیم اندیشمندی است که «فردگرایی و آنومی» را از پیامدهای پیشرفت و تمدن، واز عوارض خطرناک آن به شمار می‌آورد، معتقد است که آنومی عبارت است از شرایط درهم و برهم و بهم ریخته‌ای که وقتی هنجارهای اجتماعی ضعیف می‌شوند و از بین می‌روند و یا در تضاد با هم قرار می‌گیرند هم در سطح فردی و هم در سطح جامعه بوجود می‌آیند. او به آنومی که نتایج آن به‌صورت‌های مختلفی نظیر خودکشی و فردگرایی شدید نمایان بود به‌عنوان بحران تمدن اشاره می‌کند و آن را شاهدهی بر عدم انسجام اجتماعی می‌دانست (دورکیم، ۱۳۷۸: ۴).

1. Libre Examen/ Free Inquiry

2. Moral Weake

بررسی عوامل موثر بر احساس انومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

بر اساس بینش دورکیم و به تبع شوپنهاور انسان موجودی دوگانه است؛ موجودی مرکب از اراده و ایده (تصور). اراده به تعبیر او در خودکشی «مغاک بی‌انتهای شهوات انسانی» است (دورکیم، ۱۹۵۲: ۲۹۳) و تصورات فردی افکار، اندیشه‌ها و مفاهیم جمعی هستند که در فرد درونی شده‌اند. (دورکیم، ۱۳۶۹: ۱۸۵-۱۸۴) مفاهیمی چون دولت، فردگرایی و دموکراسی از جمله این مفاهیم یا اندیشه‌های جمعی هستند. انسان دوگانه از تقابل اراده و ایده شوپنهاور به دست آمده است و همان گونه که این تقابل در هر یک از ما به عنوان یک فرد یا موجود انسانی وجود دارد در جامعه نیز این تقابل بین اراده مردم^۱ و اراده دولت که از نظر دورکیم «اندامی برای اندیشه و تفکر است»، وجود دارد (Thompson, 1999: 152).^۲ همان طور که در فرد تصورات بر اراده و خواسته‌ی افراد قید و بند می‌گذارند و آن را محدود می‌سازند، دولت نیز اندامی است که نماینده‌ی تصورات جمعی است و وظیفه آن محدود ساختن و مانع عنان گسیخته شدن اراده مردم است که شهرت فزون‌طلبی و اشتیاق به لایتناهی در آنان وجود دارد: «وظیفه نخست و اصلی [قدرت اداری یا دولت] مواظبت در محترم شمرده شدن اعتقادات، سنت‌ها و اعمال جمعی است، یعنی می‌کوشد تا از وجدان عمومی در برابر دشمنان داخلی و خارجی‌اش دفاع کند. پس قدرت اداری بدینسان به نماد، به مظهر زنده‌ی وجدان عمومی در چشم همگان تبدیل می‌شود. از آن جا که قدرت مذکور، ... چیزی جز مشتقه‌ای از نیروی درو نبود وجدان عمومی نیست ناگزیر از همان خواص برخوردار است...» (دورکیم ۱۳۶۹: ۹۸-۹۷).

۲-۶. غیر عادلانه بودن اصول قواعد

طبق بینش پارسونز مسأله اساسی برای دورکیم نظم اجتماعی^۳ است و از این رو برای رسیدن به آن وفاق هنجاری را طرح می‌کند. اما، به نظر دورکیم وجود قواعد مشترک یا وفاق هنجاری مشکل اراده‌ی ستمگر و فزون‌طلب بشر را حل نمی‌کند. برای آنکه افراد در جامعه رفتار اخلاقی داشته باشند، (وجود قواعد) کافی نیست، بلکه قواعد باید درست و عادلانه باشند: «وجود قواعد به تنهایی کافی نیست، زیرا گاهی اوقات خود این قواعد منشأ شرند». (دورکیم، ۱۳۶۹: ۳۹۹) و می‌افزاید «... وجود قواعد کافی نیست، لازم است که قواعد مذکور درست و عادلانه باشند...» (همان، ۴۳۴). بنابراین، دورکیم به جای تأکید بر وفاق هنجاری بر عدالت

1. Will people
2. Kenneth Thompson
3. Social Order

تأکید می‌ورزد. عدالت است که جامعه جدید را گردهم ننگه می‌دارد و نه وفاق هنجارها. زیرا، در رابطه‌ی اخلاقی جدید نوعی قرارداد (میثاق) بین فرد و جامعه وجود دارد: جامعه وظیفه پرورش فردگرایی جمعی را درازد و فرد هم وظیفه دارد تا «آزاده» خودخواهانه‌اش را محدود سازد. موضوع اصلی تقسیم کار اجتماعی در واقع عدالت است نه نظم اجتماعی: «... وظیفه‌ی پیشرفته‌ترین جوامع پیشبرد عدالت است». (دورکیم، ۱۳۶۹: ۴۱۳) و «هم‌چنانکه اقوام گذشته به ایمانی مشترک نیاز داشتند تا بتوانند به بقای خود ادامه دهند، ما، اقوام دنیای کنونی، نیز به عدالت نیازمندیم». (همان، ۴۱۴). در این کتاب نیز عدالت^۱ را درمان اصلی آنومی می‌داند: «پس، کاری که باید کرد این است که این آنومی را از میان برداریم و راهی بیابیم که اندام‌های اجتماعی موجود، که هنوز حرکاتشان با یکدیگر هماهنگ نشده است، به نحوی با هم سازگار و هماهنگ گردند، و با کاهش یافتن هر چه بیشتر نابرابری‌های خارجی، که سرچشمه‌ی شرند، عدالت بیشتری در روابط ما بین این اندام‌ها به وجود آید». (همان، ۴۳۶-۴۳۵). امیل دورکیم در خودکشی نیز آنومی را نوعی تخطی از «قانون عدالت» می‌داند: «اگر انسان‌ها احساس می‌کردند در گذشتن از حد مشخص شده، محق هستند، هرگز راضی نمی‌شدند که خواسته‌هایشان را محدود سازند. اما، به دلایل بالا، نمی‌توانند این قانون عدالت را به خود بقبولانند» (رجب‌زاده، ۱۳۸۲: ۲۴۹).

۳. مدل تحلیلی تحقیق

با توجه به متغیرها (مستقل / وابسته) که از نظریه‌ی آنومی دورکیم و از آثار و تصنیفات مختلف او مستخرج گردید، مدلی نظری برای تبیین و تشریح آنومی سیاسی ساخته شده است. طبق دیاگرام شماره (۱-۴) نکته قابل ذکر در این مدل این است که ما به لحاظ سطح سنجش در پیمایش میدانی (مشاهده مشارکتی مستقیم) فقط به متغیرهای بعداز تغییرات نوسازی اقتصادی (دگرگونی سریع اقتصادی) اقتصادی و نوسازی سیاسی (تغییرات سیاسی) مورد مطالعه قرار می‌دهیم. در این زمینه نکته که خیلی الزامی است این است که کل متغیرهای عامل / مستقل تحقیق علاوه بر فرایند نوسازی اقتصادی و سیاسی تحت تأثیر متغیرهای دیگری

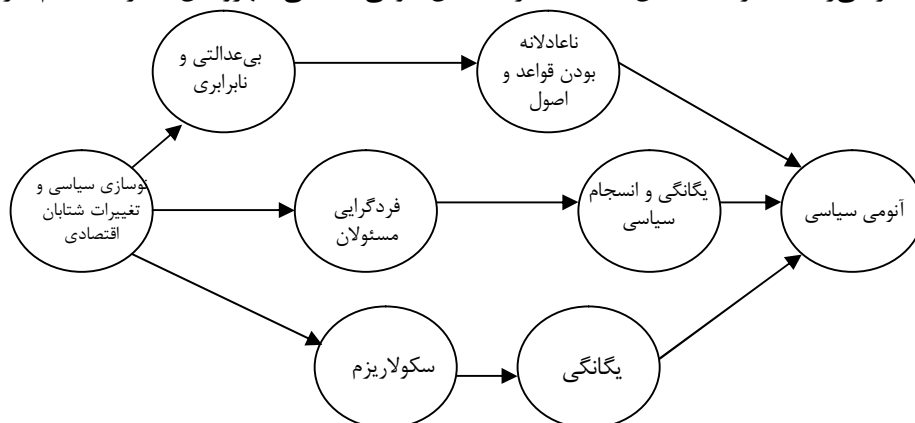
---

1. Justice

بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

نیز هست که مجال پرداختن به آن لازم نیست با توجه به این مدل علی^۱ فرضیه‌های تحقیق را به شرح زیر تدوین می‌کنیم:

۱. به نظر می‌رسد انسجام سیاسی بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تأثیر معکوس دارد.
۲. به نظر می‌رسد یکپارچگی دینی بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تأثیر معکوس دارد.
۳. به نظر می‌رسد احساس غیرعادلانه بودن قواعد بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تأثیر مستقیم دارد.
۴. به نظر می‌رسد فردگرایی بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تأثیر مستقیم دارد.
۵. به نظر می‌رسد سکولاریزم بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.
۶. به نظر می‌رسد پایگاه اقتصادی و اجتماعی بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تأثیر مستقیم دارد.
- ۷- به نظر می‌رسد که رشد شتابان اقتصادی بر احساس آنومی سیاسی شهروندان تأثیر مستقیم دارد.

شکل شماره (۱) : مدل تئوری آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی

۴. روش و نوع پژوهش

در این تحقیق، نوع پژوهش حاضر بررسی زمینه‌ای (پیمایشی) است که با اصول و فرضیه‌های پژوهش حاضر سازگاری دارد. ابزار گردآوری اطلاعات در این روش پرسشنامه است.

1. Causal Model

۵. نحوی گردآوری داده‌ها پژوهش

نوع پرسشنامه مورد استفاده در این پژوهش پرسشنامه استاندارد شده می‌باشد که اکثر پرسش‌های آن به صورت بسته مدون شده‌اند و در تدوین آن‌ها موارد زیر به خاطر حساسیت مد نظر قرار گرفته‌اند:

۱. چون موضوع پژوهش دارای حساسیت می‌باشد، سعی شده که هدف اصلی پرسش‌های تحقیق طوری باشد که احتمال پاسخگویی را بیشتر افزایش دهند.
۲. پرسش‌های تحقیق به صورت طیفی طراحی شده‌اند تا هم جهت و هم شدت نظرات پاسخگویان مورد سنجش و اندازه‌گیری قرار گیرد.
- ۳- در این تحقیق تلاش شده تا تعداد پرسش‌ها مطرح شده منطقی-علمی و در حد توان و آگاهی پاسخگویان باشد.

۶. جامعه آماری و نمونه پژوهش

۱-۶. جمعیت آماری پژوهش

بنابراین با توجه به مطالعه کتب‌های مختلف روش تحقیق و مقالات گوناگون، براساس نتایج تفصیلی سرشماری استان ایلام در سال (۱۳۹۰) کل جمعیت استان (۵۵۷/۵۹۹) هزار نفر برآورد شد. جامعه آماری پژوهش حاضر (براساس آخرین آمار اعلام شده از سوی فرمانداری و استانداری استان ایلام در سال ۱۳۹۰) کل شهروندان ۱۸ سال به بالا (اعم از زن و مرد) استان ایلام دقیقاً ۴۳۷/۴۳۲ هزار نفر هستند که در این تحقیق شهروندان ایلامی نامیده می‌شوند. در این روش ابتدا براساس فهرست بلوک‌های شهر ایلام که در سرشماری سال ۱۳۹۰ قرار داشته، تعداد ۵ خوشه (بلوک) به صورت تصادفی و متناسب با حجم خوشه‌ها انتخاب کردیم. تعداد نمونه حاضر که با $d=0.03$ انجام شده است برای تعمیم نتایج به شهر ایلام که نمونه واقعی آن با $d=0.01$ بالغ بر ۲۱۳۵۷۹ نفر خواهد بود، مکفی نبوده است. بنابراین، این تعداد نمونه حاضر با توجه به ضروریات تحقیق حاضر و پذیرش خطای بیشتر در نمونه‌گیری مورد استفاده قرار گرفته است.

در مرحله دوم، در هر بلوک متناسب با حجم خوشه (بلوک) بین ۱ تا ۵ خانوار به صورت تصادفی (سیستماتیک) انتخاب و از هر خانوار ۱ نفر حتی‌الحاقاً تا حد مقدور به تناسب از هر دو

بررسی عوامل موثر بر احساس انومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

جنس یعنی (۵۰ درصد مرد و ۵۰ درصد دزن) براساس قرعه کشی به‌عنوان نمونه انتخاب شده است.

۲-۶. آزمون‌های آماری پژوهش

شیوه انجام آزمون‌های آماری و به دست آوردن آماره‌های لازم تابعی از نوع داده‌های پژوهش می‌باشند. از آن جا که بیشتر متغیرهای این تحقیق (مخصوصاً متغیر وابسته و اکثر متغیرهای مستقل) در سطح فاصله‌ای هستند، آزمون‌های آماری تا سطح رگرسیون را می‌توان برای آن‌ها انجام داد. آزمون‌های آماری به کمک بسته نرم‌افزاری SPSS^۱ صورت گرفته است.

۷. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش

۷-۱. آمار مربوط به سطح انحراف استاندارد و واریانس متغیرهای مستقل پژوهش

	رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن	انسجام (تعهد) دینی	احساس غیرعادلانه بودن قواعد	فردگرایی (نفع شخصی)	سکیولاریزم یا (دنیوی شدن)	همبستگی (انسجام) سیاسی	پایگاه اجتماعی و اقتصادی
سطح اعتبار	۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴
N داده گم شده	.	.	.	.	.	.	.
میانگین خطای استاندارد	۰/۳۲۸۵۵	۰/۲۶۷۶۳	۰/۲۸۲۸۲	۰/۲۷۴۱۳۶	۰/۲۵۲۷۶	۰/۳۱۰۵۰	۰/۲۸۷۱
انحراف استاندارد	۳/۸۹۲۵۰	۲/۸۴۴۹۴	۳/۰۰۶۴۲	۲/۹۷۵۴۱۳	۲/۶۸۶۸۸	۳/۳۰۰۶۲	۲/۹۵۱
واریانس	۱۲/۱۹۸	۸/۰۹۴	۹/۰۳۹	۸/۸۵۷	۷/۲۱۹	۱۰/۸۹۴	۸/۹۳۳
محدوده	۱۳/۰۰	۱۱/۰۰	۱۵/۰۰	۱۴/۰۰	۱۴/۰۰	۱۵/۰۰	۱۵/۰۰
حداقل	۲۱/۰۰	۱۵/۰۰	۱۳/۰۰	۱۳/۰۰	۱۰/۰۰	۲۰/۰۰	۱۸/۰۰
حداکثر	۳۴/۰۰	۲۶/۰۰	۲۸/۰۰	۲۷/۰۰	۲۴/۰۰	۳۵/۰۰	۳۳/۰۰

آمار مربوط به سطح انحراف استاندارد و واریانس متغیرهای مستقل پژوهش که شامل رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن، انسجام (تعهد) دینی، احساس غیرعادلانه بودن قواعد، فردگرایی سکولاریزم (دنیوی شدن)، همبستگی سیاسی و پایگاه اجتماعی و اقتصادی نشان داده

1. Statistical Package for Social Science

فصلنامه مطالعات سیاسی؛ سال هشتم، شماره ۳۲، تابستان ۱۳۹۵

است که سطح انحراف استاندارد و واریانس متغیرهای مستقل پژوهش از محدوده استاندارد برخورداد بوده است.

۷-۲. بررسی و مقایسه اختلاف سطح میانگین متغیرهای مستقل پژوهش

		میانگین مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی داری
رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن	بین گروهها	۱۳۹/۱۲۱	۶	۳۴/۷۸۰	۳/۰۶۱	۰/۰۰۲
	درون گروهها	۱۲۲۷/۰۰۳	۴۰۸	۱۱/۳۶۱		
	مجموع	۱۳۶۶/۱۲۴	۴۱۴			
انجام تعهد دینی	بین گروهها	۷۹/۴۱۳۲	۶	۱۹/۴۱۳۸	۲/۶۱۳	۰/۷۸
	درون گروهها	۸۲۶/۵۰۳	۴۰۸	۷/۶۵۳		
	مجموع	۹۰۶/۴۹۶	۴۱۴			
احساس غیر عادلانه بودن قواعد	بین گروهها	۸۴/۸۶۰	۶	۲۱/۲۱۵	۲/۴۷۰	۰/۲۱
	درون گروهها	۹۲۷/۴۵۲	۴۰۸	۸/۵۸۸		
	مجموع	۱۰۱۲/۳۱۹	۴۱۴			
فردگرایی (نفع شخصی)	بین گروهها	۴۸/۴۲۱	۶	۱۲/۱۰۵	۱/۳۸۶	۰/۰۴۱
	درون گروهها	۹۴۳/۵۰۸	۴۰۸	۸/۷۳۶		
	مجموع	۴۱۳۱/۹۲۹	۴۱۴			
سکولاریزم یا (دنیوی شدن)	بین گروهها	۵۵/۶۴۱۳	۶	۱۳/۹۲۵	۱/۴۱۳۸	۰/۶۵
	درون گروهها	۷۵۲/۸۶۷	۴۰۸	۶/۹۷۱		
	مجموع	۸۰۸/۵۶۶	۴۱۴			
همبستگی (انسجام) سیاسی	بین گروهها	۱۷۰/۸۳۱	۶	۴۲/۷۰۸	۴/۳۹۶	۱/۹
	درون گروهها	۱۰۴۹/۳۱۱	۴۰۸	۹/۷۱۶		
	مجموع	۱۲۲۰/۱۴۲	۴۱۴			
پایگاه اجتماعی و اقتصادی	بین گروهها	۱۱۲/۲۵	۶	۴۰/۳۰۳	۴/۱۵۵	۰/۲۶
	درون گروهها	۱۰۴۹/۳۳	۴۰۸	۹/۵۵۱		
	مجموع	۱۱۶۱/۵۸	۴۱۴			

بررسی اختلاف میانگین درون گروهی و بین گروهی بین متغیرهای مستقل پژوهش نشان داده است که با توجه به آزمون F برگزار شده و سطح معنی داری بدست آمده می توان نتیجه گیری کرد که بین این متغیرها هم در سطح درون گروهی و هم بین گروهی ارتباط همبسته ای وجود دارد.

بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

۸. آزمون فرضیات

۸-۱. فرضیه اول پژوهش

به نظر می‌رسد رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن	احساس آنومی سیاسی	۰/۰۰۰	۱/۲۵

با توجه به سطح t آماره به میزان ۱/۲۵ و میزان سطح معنی داری در حدود ۰/۰۰۰ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان‌دهنده معناداری آزمون مربوطه و نقش موثر رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد. پس به عبارتی می‌توان اظهار داشت که به نظر نمونه آماری در این پژوهش رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن بر احساس آنومی موثر بوده است.

تحلیل رگرسیون:

جدول بررسی تاثیر هریک از عوامل رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن بر احساس آنومی سیاسی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانس‌ها		تعلل	
فاصله ۰/۹۵ اطمینان		تفاوت انحراف	تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	سطح معناداری		F
حد پایین	حد بالا								
۱/۴۱	-۱/۴۵	۰/۷۱۶	-۰/۰۱۹۲	۰/۰۰۰	۴۱۳	۱/۲۵	۰/۰۰۰	۰/۳۵۱	
۱/۳۲	-۱/۳۵	۰/۶۵۵	-۰/۰۱۹۲	۰/۰۰۳	۲۹/۱۲۸	-۰/۰۲۹			

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۰,۰۰۰ که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون t جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تأیید می‌گردد.

فصلنامه مطالعات سیاسی؛ سال هشتم، شماره ۳۲، تابستان ۱۳۹۵

۸-۲. فرضیه دوم پژوهش

به نظر می‌رسد انسجام دینی بر احساس آنومی تأثیر معکوس دارد.

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
انسجام (تعهد) دینی	احساس آنومی سیاسی	۰/۰۱۶	-۱/۲۱

با توجه به سطح t آماره به میزان ۱/۲۱- و میزان سطح معنی داری در حدود ۰/۰۱۶ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان‌دهنده معناداری آزمون مربوطه و نقش موثر انسجام (تعهد) دینی بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد. پس به عبارتی می‌توان اظهار داشت که به نظر نمونه آماری در این انسجام (تعهد) دینی بر احساس آنومی موثر بوده است.

تحلیل رگرسیون:

جدول بررسی تاثیر هریک از عوامل انسجام (تعهد) دینی بر احساس آنومی (آزمون رگرسیون خطی)

تعلل		آزمون برابری واریانس‌ها		آزمون تی						
برابری واریانس	نابرابری واریانس	F	سطح معناداری	t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	تفاوت انحراف	فاصله اطمینان	
									حد بالا	حد پایین
۰/۰۹۴	۰/۰۱۶	-۱/۲۱	۴۱۳	۰/۶۱۲	۰/۶۸	۰/۸۵۴	۰/۱۹	۰/۹۵	۲/۳۹۱	۲/۵۱۷
۰/۸۱۳	۰/۸۱۳	۱۲/۴۳	۰/۰۱۳	۰/۱۳	۰/۶۸	۰/۸۴۳	۰/۱۴۵	۰/۹۵	۲/۳۹۱	۲/۵۱۷

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۰,۰۱۶ که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون t جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تأیید می‌گردد.

۸-۳. فرضیه سوم پژوهش

به نظر می‌رسد احساس غیرعادلانه بودن قواعد بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
احساس غیرعادلانه بودن قواعد	احساس آنومی سیاسی	۰/۰۱۸	۱/۱۱

_____ بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

با توجه به سطح t آماره به میزان ۱/۱۱ و میزان سطح معنی داری در حدود ۰/۰۱۸ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان دهنده معناداری آزمون مربوطه و تاثیر مثبت نقش احساس غیرعادلانه بودن قواعد بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد.

تحلیل رگرسیون:

بررسی تاثیر هریک از عوامل احساس غیرعادلانه بودن قواعد بر احساس آنومی سیاسی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانس‌ها		تعلل		
فاصله اطمینان	حد بالا	حد پایین	تفاوت انحراف	تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t		سطح معناداری	F
۰/۹۵	-۰/۶۸۶	-۳/۲۱	۰/۶۳	-۱/۹۵	۰/۰۰۳	۴۱۳	۱/۱۱	۰/۰۱۸	۳/۷۴۴	برابری واریانس
۰/۹۵	-۰/۵۵۵	-۳/۳۴	۰/۶۸	-۱/۹۵	۰/۰۰۸	۲۸/۵۶۸	۲/۸۶			نابرابری واریانس

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی‌داری بدست آمده معادل ۰/۰۱۸ است که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی‌داری و آزمون t جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تائید می‌گردد.

۸-۴. فرضیه چهارم پژوهش

به نظر می‌رسد فردگرایی بر احساس آنومی سیاسی تاثیر مستقیم دارد.

آماره t	سطح معنی داری	متغیر وابسته	متغیر مستقل
۴/۱۱	۰/۰۴۴	احساس آنومی سیاسی	فردگرایی (نفع شخصی)

با توجه به سطح t آماره به میزان ۴/۱۱ و میزان سطح معنی‌داری در حدود ۰/۰۴۴ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان دهنده معناداری آزمون مربوطه و نقش موثر بعد فردگرایی (نفع شخصی) بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد.

تحلیل رگرسیون:

جدول بررسی تاثیر هریک از عوامل فردگرایی بر احساس انومی سیاسی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانسها		تعلل	
فاصله اطمینان ۰/۹۵		تفاوت انحراف	تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	سطح معناداری		F
حد بالا	حد پایین								
-۰/۲۵	-۲/۰۱	۰/۵۱	-۱/۵۷	۰/۰۰۰	۴۱۳	۴/۱۱	۰/۰۴۴	۳/۳۶	برابری واریانس
-۰/۰۲۱	-۲/۲۵	۰/۱۹	-۱/۱۱	۰/۰۰۲	۲۸/۰۲۳	۲/۲۵			نابرابری واریانس

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۰/۰۴۴ است که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون t جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تائید می‌گردد.

۵-۸. فرضیه پنجم پژوهش

به نظر می‌رسد سکولاریزم بر احساس انومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
سکولاریزم یا (دنیوی شدن)	احساس انومی سیاسی	۱/۶۹	۲۲/۲۶

با توجه به سطح t آماره به میزان ۱/۶۹ و میزان سطح معنی داری در حدود ۲۲/۲۶ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان‌دهنده عدم رابطه معناداری آزمون مربوطه و نقش غیر موثر بعد سکولاریزم یا (دنیوی شدن) بر احساس انومی سیاسی می‌باشد.

تحلیل رگرسیون:

بررسی تاثیر هر یک از عوامل سکولاریزم بر احساس انومی سیاسی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانسها		تعلل	
فاصله اطمینان ۰/۹۵		تفاوت انحراف	تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	سطح معناداری		F
حد بالا	حد پایین								
-۰/۱۸	-۱/۴۱	۰/۲۲	-۱/۸۷	۱/۸۷	۴۱۳	۲۲/۲۶			برابری واریانس
-۰/۲۱	-۱/۶۱	۰/۱۳	-۱/۵۹	۰/۰۰۰	۲۸/۵۶۸	۲/۸۶	۱/۶۹	۱/۹۵	نابرابری واریانس

بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۱/۶۹ که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون t جدول استاندارد سطح غیرمتعارف و غیر همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه رد می‌گردد.

۸-۶. فرضیه ششم پژوهش

به نظر می‌رسد پایگاه اجتماعی و اقتصادی بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
پایگاه اجتماعی و اقتصادی	احساس آنومی سیاسی	۰/۰۰۰	-۳/۹۲

با توجه به سطح t آماره به میزان -۳/۹۲ و میزان سطح معنی داری در حدود ۰/۰۰۰ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان‌دهنده معناداری آزمون مربوطه و نقش موثر بعد پایگاه اجتماعی و اقتصادی بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد.

تحلیل رگرسیون:

بررسی تأثیر هریک از عوامل پایگاه اجتماعی و اقتصادی بر احساس آنومی سیاسی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانس‌ها		تعلل	
فاصله اطمینان ۰/۹۵		تفاوت انحراف	تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	سطح معناداری		F
حد بالا	حد پایین								
-۰/۶۸۶	-۳/۲۱	۰/۶۳	-۱/۹۵	۰/۰۰۳	۴۱۳	-۳/۹۲	۰/۰۰۰	۰/۱۸	
-۰/۵۵۵	-۳/۳۴	۰/۶۸	-۱/۹۵	۰/۰۰۸	۲۸/۵۶۸	۲/۸۶			

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۰/۰۰۰ که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون t جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تائید می‌گردد.

فصلنامه مطالعات سیاسی؛ سال هشتم، شماره ۳۲، تابستان ۱۳۹۵

۷-۸. فرضیه هفتم پژوهش

به نظر می‌رسد همبستگی سیاسی بر احساس آنومی شهروندان تأثیر معکوس دارد.

متغیر مستقل	متغیر وابسته	سطح معنی داری	آماره t
همبستگی (انسجام) سیاسی	احساس آنومی سیاسی	۰/۰۲۳	-۲/۸۶

با توجه به سطح t آماره به میزان -۲/۸۶ و میزان سطح معنی داری در حدود ۰/۰۲۳ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان‌دهنده معنادار بودن رابطه و آزمون مربوطه و نقش موثر بعد همبستگی (انسجام) سیاسی بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد.

تحلیل رگرسیون:

جدول بررسی تأثیر هریک از عوامل همبستگی سیاسی بر احساس آنومی سیاسی (آزمون رگرسیون خطی)

آزمون تی						آزمون برابری واریانس‌ها		تعطل
فاصله اطمینان	تفاوت انحراف	تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	سطح معناداری	F	
-۰/۵۲۲	۰/۵۹	-۱/۹	۰/۰۰	۴۱۳	-۲/۸۶	۰/۰۲۳	۰/۷۴۴	برابری واریانس
-۰/۴۵۳	۰/۶۱	-۱/۹۷	۰/۰۱۸	۲۸/۵۶۸	۲/۸۶			نابرابری واریانس

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری بدست آمده معادل ۰/۰۲۳ که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی داری و آزمون t جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تأیید می‌گردد.

بررسی تأثیر همه عوامل به طور همزمان بر شیوع (آزمون رگرسیون چندگانه)

جهت بررسی اثر همزمان متغیرهای مستقل تحقیق بر متغیر وابسته از رگرسیون چندگانه با روش (ENTER) برآورد شده و خلاصه نتایج آن در جدول ارائه شده است.

بررسی عوامل موثر بر احساس انومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

sig	t	ضرایب استاندارد	ضرایب غیراستاندارد		مدل
		بتا	خطای انحراف معیار	B	
۰/۸۷	۰/۸۹	۰/۸۵	۰/۴۲	۱/۴۵	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۱/۲۱	۰/۳۹	۰/۲۹	۱/۱۱	میزان احساس انومی
۰/۰۰۰	۱/۲۵	۰/۴۲	۰/۲۴	۰/۸۷	رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن
۱/۲۲	۲۰/۲۱	۰/۵۱	۰/۲۷	۰/۹۵	انسجام (تعهد) دینی
۰/۰۱۸	۱/۱۱	۰/۱۸	۰/۱۶	۰/۵۲	احساس غیرعادلانه بودن قواعد
۰/۰۴۴	۴/۱۱	۰/۲۳	۰/۲۱	۰/۴۸	عوامل فردگرایی (نفع شخصی)
۱/۶۹	۲۲/۲۶	۰/۴۸	۰/۲۵	۰/۶۵	سکیولاریزم یا (دنیوی شدن)
۱/۱۱	۲۹/۹۲	۰/۳۲	۰/۱۱	۰/۲۴	پایگاه اجتماعی و اقتصادی
۲/۶۳	۷۱/۸۶	۰/۲۶	۰/۱۹	۰/۳۲	عوامل همبستگی (انسجام) سیاسی
R= ۰/۳۸	R ² = ۰/۳	Adjusted R ² = ۰/۳۳	F= ۵/۱۱	Sig= ۰/۰۰۱	

۹. نتایج آزمون فرضیات

۹-۱. فرضیه اول پژوهش

به نظر می‌رسد رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن بر احساس انومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.

با توجه به سطح تی آماره به میزان ۱/۲۵ و میزان سطح معنی‌داری در حدود ۰/۰۰۰ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان‌دهنده معناداری آزمون مربوطه و نقش موثر رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن بر احساس انومی سیاسی می‌باشد. برای بررسی تأثیر هر یک از عوامل رشد شتابان اقتصادی و صنعتی شدن بر احساس انومی سیاسی از آزمون رگرسیون خطی استفاده شد.

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی‌داری بدست آمده معادل ۰/۰۰۰ که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی‌داری و آزمون t جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تأیید می‌گردد. مرک وهان (۲۰۱۱) در نتایج تحقیقات خود نیز به این نتیجه دست یافت که رشد

شتابان اقتصادی و صنعتی شدن توانسته بر روی ایجاد احساس آنومی در جوانان نقش موثری نداشته است.

۲-۹. فرضیه دوم پژوهش

به نظر می‌رسد انسجام دینی بر احساس آنومی تأثیر معکوس دارد.

با توجه به سطح تی آماره به میزان $1/21$ و میزان سطح معنی‌داری در حدود $0/016$ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان‌دهنده معناداری آزمون مربوطه و نقش موثر انسجام دینی بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد. پس به عبارتی می‌توان اظهار داشت که به نظر نمونه آماری در این انسجام (تعهد) دینی بر احساس آنومی موثر بوده است. برای بررسی تأثیر هر یک از عوامل انسجام (تعهد) دینی بر احساس آنومی از آزمون رگرسیون خطی استفاده شد.

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی‌داری بدست آمده معادل $0/016$ که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی‌داری و آزمون تی جدول استاندارد سطح غیر متعارف و غیر همبسته ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تأیید می‌گردد. سیمون (۲۰۱۳) در نتایج تحقیقات خود نیز به این نتیجه دست یافت که انسجام دینی توانسته بر روی ایجاد احساس آنومی در افراد نقش موثری داشته باشد.

۳-۹. فرضیه سوم پژوهش

به نظر می‌رسد احساس غیرعادلانه بودن قواعد بر احساس آنومی سیاسی تأثیر

مستقیم دارد.

با توجه به سطح تی آماره به میزان $1/11$ و میزان سطح معنی‌داری در حدود $0/018$ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان‌دهنده معناداری آزمون مربوطه و تأثیر مثبت نقش احساس غیرعادلانه بودن قواعد بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد. برای بررسی تأثیر هر یک از عوامل احساس غیرعادلانه بودن قواعد بر احساس آنومی سیاسی از آزمون رگرسیون خطی استفاده شد. در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی‌داری بدست آمده معادل $0/018$ که به همراه میزان t جدول، در مقایسه با سطح معنی‌داری و آزمون t جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تأیید می‌گردد.

بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

هارت و جان (۲۰۰۹) در نتایج تحقیقات خود نیز به این نتیجه دست یافت که احساس ناعادلانه بودن قواعد توانسته بر روی ایجاد احساس آنومی در جوانان نقش موثری داشته باشد.

۴-۹. فرضیه چهارم پژوهش

به نظر می‌رسد فردگرایی بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.

با توجه به سطح تی آماره به میزان $4/11$ و میزان سطح معنی‌داری در حدود $0/044$ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان‌دهنده معناداری آزمون مربوطه و نقش موثر بعد فردگرایی (نفع شخصی) بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد. برای بررسی تأثیر هریک از عوامل فردگرایی (نفع شخصی) بر احساس آنومی سیاسی از آزمون رگرسیون خطی استفاده شد.

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی‌داری بدست آمده معادل $0/044$ که به همراه میزان تی جدول، در مقایسه با سطح معنی‌داری و آزمون تی جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تأیید می‌گردد. مرک وهان (۲۰۱۱) در نتایج تحقیقات خود نیز به این نتیجه دست یافت که فردگرایی توانسته بر روی ایجاد احساس آنومی در جوانان نقش موثری داشته است.

۵-۹. فرضیه پنجم پژوهش

به نظر می‌رسد سکولاریزم بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد.

با توجه به سطح t آماره به میزان $1/69$ و میزان سطح معنی‌داری در حدود $22/26$ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان‌دهنده عدم رابطه معناداری آزمون مربوطه و نقش غیر موثر بعد سکیولاریزم یا (دنیوی شدن) بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد. برای بررسی تأثیر هریک از عوامل سکیولاریزم یا (دنیوی شدن) بر احساس آنومی سیاسی از آزمون رگرسیون خطی استفاده شد.

در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی‌داری بدست آمده معادل $1,69$ که به همراه میزان تی جدول، در مقایسه با سطح معنی‌داری و آزمون تی جدول استاندارد سطح غیر متعارف و غیر همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه رد می‌گردد. آلبر (۲۰۱۲) در نتایج تحقیقات خود نیز به این نتیجه دست یافت که نگرش افراد در رابطه با سکیولاریزم یا (دنیوی شدن) نتوانسته بر روی ایجاد احساس آنومی در آنان نقش موثری داشته باشد.

۹-۶. فرضیه ششم پژوهش

به نظر می‌رسد پایگاه اجتماعی و اقتصادی بر احساس آنومی سیاسی تأثیر مستقیم دارد. با توجه به سطح تی آماره به میزان ۳/۹۲- و میزان سطح معنی‌داری در حدود ۰/۰۰۰ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان‌دهنده معناداری آزمون مربوطه و نقش موثر بعد پایگاه اجتماعی و اقتصادی بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد. برای بررسی تاثیر هر یک از عوامل پایگاه اجتماعی و اقتصادی بر احساس آنومی سیاسی از آزمون رگرسیون خطی استفاده شد. در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی‌داری بدست آمده معادل ۰,۰۰۰ که به همراه میزان تی جدول، در مقایسه با سطح معنی‌داری و آزمون t جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته‌ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تائید می‌گردد

آلبر (۲۰۱۲) در نتایج تحقیقات خود نیز به این نتیجه دست یافت که پایگاه اجتماعی و اقتصادی توانسته بر روی ایجاد احساس آنومی در افراد نقش موثری داشته باشد. شرایط حساس سیاسی و اجتماعی و اقتصادی کشور امروز ضروری می‌سازد که به آنومی اجتماعی به‌طور (عام) و آنومی سیاسی که یکی از مهمترین انواع می‌باشد به‌طور (خاص) توجه شود. به دلایل تاریخی با توجه به تأثیرگذاری خرده نظام سیاست بر دیگر خرده نظام‌های اجتماعی در کشور ما این ضرورت و اهمیت تحقیق را مهم می‌باشد. اکنون ما می‌خواهیم بدانیم آیا ایلام جامعه ای آنومیک است، در صورت وجود آنومی سیاسی چگونه می‌توانیم آن را تبیین کنیم. اعتقاد ما بر این است که چنین پدیده‌ای در ایلام وجود دارد. بر اساس ملاحظات نظری، آنومی در جامعه ای وجود دارد که دارای شرایط زیر باشد؛ در حال گذر بوده و شهرنشینی در آن در حال گسترش باشد، شهرنشینان در معرض تحرک اجتماعی فزاینده بوده و رشد اقتصادی را تجربه کرده باشند، نرخ آسیب‌های اجتماعی بالا باشد، مهاجرت‌های روستایی آهنگی شتابان داشته باشند، جامعه دچار بیگانگی سیاسی، بی تفاوتی اجتماعی و فرهنگی باشند، رفتار افراد خودخواهانه باشد، نشاط و امید به زندگی جای خود را به افسردگی، نارضایتی و ناخرسندی بدهد، بین نسل‌ها، تعارض و شکاف ارزشی و هنجاری باشد. با توجه به گفتگو و مصاحبه‌ای که ما با اقشار مختلف داشتیم، مولفه‌های بالا نشان می‌دهند که استان ایلام مبتلا به سندورم آنومی است. از مشخصات جامعه در حال گذار افزایش نرخ شهرنشینی، صنعتی شدن، نوآوری و تغییرات اجتماعی و.... می‌باشد. این تحول زیستی در ایلام صرفاً جغرافیایی

بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

نبوده، بلکه همزمان دگرگونی‌هایی را در ساختار سیاسی، معیشتی، فرهنگی به همراه خواهد داشت.

۹-۷. فرضیه هفتم پژوهش

به نظر می‌رسد همبستگی سیاسی بر احساس آنومی شهروندان تأثیر معکوس دارد. با توجه به سطح تی آماره به میزان $2/86$ - و میزان سطح معنی‌داری در حدود $0/23$ می‌توان نتیجه گرفت که نتایج نشان دهنده معنادار بودن رابطه و آزمون مربوطه و نقش موثر بعد همبستگی (انسجام) سیاسی بر احساس آنومی سیاسی می‌باشد. برای بررسی تأثیر هر یک از عوامل همبستگی (انسجام) سیاسی بر احساس آنومی سیاسی از آزمون رگرسیون خطی استفاده شد. در تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی‌داری بدست آمده معادل $0/23$ ، که به همراه میزان تی جدول، در مقایسه با سطح معنی‌داری و آزمون تی جدول استاندارد سطح متعارف و همبسته ای را نشان می‌دهد، می‌توان اظهار داشت که این آزمون فرضیه تأیید می‌گردد.

پیشنهادات تحقیق

الف) پیشنهاد پژوهشی

این پژوهش درمورد بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی، مطالعه موردی، شهروندان استان ایلام است. از محققین آینده انتظار می‌رود: ۱- به روش تلفیقی (مرتنی- دورکیمی) پدیده بی‌هنجاری را بررسی کنند تا محاسن و معایب آن روشن شود؛ ۲- تعاریف و مفهوم سازی از بی‌هنجاری دارای ابهام و گنگ است با نظریه پردازی و نقد می‌توان دلیل بروز آنومی را مشخص کرد؛ ۳- عدم تفکیک مفهومی بی‌هنجاری در سیستم‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی از همدیگر، به‌ویژه در تئوری مرتن لازم و ضروری است؛ ۴- آنومی در دوسطح کلان و خرد به‌صورت جداگانه بررسی شده‌اند با تئوری پردازی می‌توان آن‌ها بهم پیوند داد. بنابراین، به‌طور کلی پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های بعدی در مورد طیف وسیع‌تری از نظر تنوع نمونه آماری در نظر گرفته شود استفاده شود. وسایل ارتباط جمعی بخصوص تلویزیون و رادیو از جمله عوامل مهمی در ایجاد روحیه مشارکت در مردم هستند. وسایل ارتباط جمعی موجب افزایش پدیده‌های تحت عنوان تحرک روانی می‌گردد و در بین مردم

همدلی ایجاد می‌کند و در نهایت منجر به مشارکت افراد می‌گردد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی ترتیبی اتخاذ گردد تا این مولفه نیز از نظر میزان تاثیرگذاری بر سکولار شدن جامعه بررسی شود. با توجه به رابطه مستقیم برنامه‌های ماهواره‌ای یا به عبارتی، شبکه‌های ماهواره‌ای که در این پژوهش به‌عنوان یکی از عوامل مرتبط با سکولار شدن جامعه انتظار می‌رود در پژوهش‌های دیگری میزان آسیب‌پذیری افراد از این امر مورد پژوهش قرار گیرد و در نهایت از طریق برنامه‌های کارشناسی شده این امر به گوش خانواده‌ها رسانده شود. با توجه به اینکه نتایج این پژوهش نمی‌تواند از ارتباط شبکه‌های اجتماعی و فناوری اطلاعات بر سکولار شدن جامعه پشتیبانی کند، انتظار می‌رود جهت پیگیری این امر و نیز تحقیقات بیشتر در این زمینه هر یک از این مولفه‌ها با آیتم‌های جزئی تر در پژوهش‌های مشابه مورد پژوهش قرار گیرد.

ب) پیشنهاد کاربردی

نتایج پیمایش در زمینه تاثیر وضعیت غیرعادلانه بودن قواعد، فردگرایی و سکولار شدن جامعه افزایش سهم غیرعادلانه بودن قواعد، فردگرایی را در کاهش سکولار شدن جامعه نشان می‌دهد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود با توجه به روش‌های واقع بینانه بتوان ضمن حصول به شناختی جامع و فراگیر از وضعیت‌های رفتاری و نگرشی افراد به این مقوله، راه حل‌هایی کاربردی و عملی تر در این زمینه نایل آید. تقویت و ترویج آموزه‌های دینی و رابطه‌ای که این مهم می‌تواند در فرایند گرایش به ازدواج در افراد تغییراتی حاصل کند یکی دیگر از پیشنهادات این پژوهش می‌باشد. با توجه به زیاد بودن سهم جمعیت جوان در جمعیت کشور، افزایش سهم مشارکت افراد در اداره کشور و ترسیم چشم‌انداز مناسب برای برنامه‌ریزی‌های فرهنگی و اجتماعی و بالاخص در راستای اهداف برنامه توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، توصیه می‌شود که نیازها و اولویت‌های ارزشی نسل جوان در بعد کلان مورد بررسی و کاوش علمی قرار گیرند. تا ضمن جلوگیری از عدم انطباق سیاست‌های فرهنگی و اجتماعی با خواست‌ها و اولویت‌های ارزشی افراد زمینه‌های مشارکت آن در امور کشور فراهم گردد و حس همدلی، اطمینان و اعتماد متقابل میان سیاستگذاران و حکام سیاسی و افراد افزایش یابد. با توجه به رابطه قوی و محکم بیگانگی با برنامه‌های ماهواره‌ای، اولاً آسیب شناسی این برنامه‌ها بر مشارکت اجتماعی افراد در برنامه‌های مختلف تلویزیونی اطلاع رسانی گردد، ثانیاً رسانه‌ها و مطبوعات می‌توانند تاثیرات مثبت مشارکت اجتماعی را در قالب‌هایی همچون سریال، تئاتر،

_____ بررسی عوامل موثر بر احساس آنومی (بی‌هنجاری) سیاسی؛ ...

میزگردها با رویکرد تقویت روحیه مشارکت طلبی بر افراد و آحاد جامعه داشته باشند. برطرف نمودن موانع و محدودیت‌های جدی در مشارکت‌های اجتماعی که می‌بایست آن‌ها را شناسایی و در رفع آن‌ها گام برداشت. آموزش و نقش مهم مشارکت‌های اجتماعی و تاثیر آن در برون رفت جامعه از بن بست‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی به افراد با توجه به تخصص آن‌ها به خصوص در مراکز فنی و آموزشی یکی دیگر از پیشنهادات پژوهش حاضر می‌باشد. ایجاد نگرش مثبت به مشارکت اجتماعی و جلب اعتماد عمومی افراد نسبت به مسوولین و در سطحی دیگر ایجاد اعتماد بین افراد با عموم شهروندان ضروری است نسبت به عواقب و پیامدهای مسائل فرهنگی حساس بود و متعاقباً مردم را هم حساس نمود. نباید با توجیهاتی کودکانه نظیر اینکه: به دلیل فشارهای اقتصادی، نباید بر مسائل فرهنگی پافشاری نمود، اوضاع فرهنگی جامعه اسلامی را نابسامان کرد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- اشرفی، مجتبی (۱۳۷۶). *مجموعه قوانین اسلامی و مدنی*، تهران: انتشارات کتابخانه گنج دانش.
- چلیپی، مسعود (۱۳۸۴). *جامعه‌شناسی نظم؛ تشریح تحلیل نظری نظم اجتماعی*، تهران، انتشارات نی.
- دورکیم، امیل (۱۳۶۰). *فلسفه و جامعه‌شناسی*، ترجمه فرحناز خمسه‌ای، تهران: انتشارات مرکز ایرانی مطالعه و فرهنگ‌ها.
- راش، مایکل (۱۳۷۷). *جامعه و سیاست، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: انتشارات سمت.
- رجب‌زاده، احمد و کوثری، مسعود (۱۳۸۲). «آنومی سیاسی در اندیشه دورکیم»، *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، شماره ۱، زمستان.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۶). *توسعه و تضاد، کوششی در جهت تحلیل انقلاب اسلامی و مسائل اجتماعی ایران*، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۸ الف). *آنومی یا آشفتگی اجتماعی؛ پژوهشی در زمینه پتانسیل آنومی در شهر تهران*، تهران: انتشارات صا و سیما.

فصلنامه مطالعات سیاسی؛ سال هشتم، شماره ۳۲، تابستان ۱۳۹۵

- رفیع پور، فرامرز، (۱۳۷۸ ب). *وسایل ارتباط جمعی و تغییر ارزش‌های اجتماعی*، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- قاسمی، یارمحمد (۱۳۷۲). *انگیزه‌های مهاجرت روستاییان و عشایر به شهر ایلام*، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.
- کلدی، علیرضا و رحمانی، علی (۱۳۸۵). «عوامل مؤثر بر ناپهنجاری جوانان»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، سال هفتم، شماره ۲۷: ۱۹۲-۲۱۲.
- گیدنز، آنتونی، (۱۳۶۳). *دورکیم*، ترجمه یوسف ابادری، تهران: انتشارات خوارزمی.
- نوابخش، مهرداد و ثابتی، مریم (۱۳۷۸). «میزان تأثیر خشونت والدین بر گرایش فرزندان به اعتیاد»، *فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهشنامه علوم اجتماعی*، سال دوم، شماره ۴.
- نوابخش، مهرداد (۱۳۸۶). *روش‌های نوین تحقیق*، اراک: انتشارات پیام دیگر.
- نوابخش، مهرداد (۱۳۸۸). *کاربرد نظریه‌های اجتماعی*، تهران: انتشارات فرهنگی و هنری جهان.

ب) منابع انگلیسی

- Alpert, Hary (1965). **Durkheim's Functional Anlysis of Ritual**, Emile Durkheim, Robert Nisbet Ed., Prentice Hall.
- Cohen D., & Nisbett R. (1994). "Self-Protection and the Culture of Honor: Explaining Southern Violence", **Personality and Social Psychology Bulletin** 20(5): 551-567.
- Durkheim, Emile (1951). **Suicide: A Study in Sociology**. New York: the free press.
- Durkheim, Emile, (1965). **The Elementary Forms of Religious Life**, by Joseph Ward Swain, NY: The Free Press.
- Durkheim, Emile, (1967). **Socialism**, Ed. With an Intr. by Alvin W. Gouldner, NY, Coller Book.
- Galtung, Johan, (1995). "Anomie/Atomie: On the Impact of Secularization /Modernization on Moral Cohesion and Social Tissue", **International Journal of Sociology and Social Policy**, 15, 8-10, 121.
- Gonar, M. (2013). "Social Transitions and Anomie among Post-Communist Bulgarian youth", **Young Nordic Journal of Youth Research**. 15(1), 46-69.
- Thompson, Kenneth(1999). **from Mile Durkheim**, London, Routledge.